

Régi magyar értelmiség

Valaha ugyan nem értelmiségnek nevezték, de azért persze létezett. Létezett a Jagellók idején és a török hódoltság alatt, Bethlen Gábor fejedelemségében, no és persze, Sárospatakon, a moldvai csángók között és Berzsenyi Dunántúlján — mindenütt a régi magyar világban. A szellem embereinek történeti indíttatású vizsgálata nemcsak arra enged következtetni, miféle — „korszerű” kifejezéssel élve — „felépítmény”-alapokon is élt, szerveződött, művelődött eleink nemzedékeinek magyar társadalma —, hanem rengeteg ismeretlen tény, összefüggés, adat is felszínre bukkan, és általuk új és még újabb következtetések vonhatók le az egykori magyar értelmiség tagjainak érdemeiről és gondjairól, ténykedéséről és hatásairól.

Éppen a fentiek miatt nagy jelentőségű az a *Zombori István* által szerkesztett, Szegeden a napokban kiadott kötet, amely *Az értelmiség Magyarországon a 16—17. században* címet viseli. A kiadvány a Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága által Pázmány Péter halálának 350. évfordulójára, 1987. november 10—11-én rendezett tudományos konferencia anyagát tartalmazza, benne több, talán nemcsak szakemberek számára fontos és tanulságos írással. Ezek között említendő Kubinyi Andrásnak

A *Jagelló-kori értelmiség* című tanulmánya, R. Várkonyi Ágnes Pázmány és Erdély a törököt kiűző háború eszméi megfogalmazásában című munkája, valamint Ötvös Péternek Illés-házy István főúri könyvtárát bemutató, továbbá Benda Kálmánnak az esztelneki ferences iskolát tárgyaló írása. Általában: ez a kötet ama tudatosan vállalt feladatsor manifesztuma, amely a magyarországi értelmiség kronológikus, módszeres vizsgálatát jelenti, föltárva a hazai politikai élet által az értelmiség fejlődésére gyakorolt hatást, a különböző nemesi, polgári és vallási csoportok működését, elemelve a könyvtárak helyzetét, az olvasási szokásokat, vizsgálva a magyar értelmiségnek a korabeli Európa szellemi életében betöltött helyét és szerepét. (Külön öröm, hogy a konferenciára sikerült megnyerni és a kötetben munkájukat is hozzáférhetővé tenni a határokon kívül élő magyarság két kutatójának, az úvidéki Róka Péternek és a pozsonyi Püspöki Nagy Péternek.)

„A konferenciák gyakorlati hasznát a tudományos közvélemény nem vitatja, értéküket külön növeli, ha előadásait sikerült megjelentetni” — olvasható a szegedi kiadvány előszavában. Csak egyetérthetünk. Az öröm kifejezésével együtt.

D. L.

A márciusi Tisztáj

Tandori Dezső novellája, valamint (többek között) Bisztray Ádám, Belányi György, Labancz Gyula és Petőcz András versei jelentik a márciusi Tisztáj szépirodalmi anyagát. Dobos Marianne Monoszlói Dezsővel, Kabdebó Lóránt Sárkány Istvánnal beszélget, a Hazai Tükör-rovatban pedig Pörében él a nemzet címmel Majoros Tibor számol be a hírhedt tiszakécskei esetről. Agh Attila tanulmányának első része a civil társadalom történetét mutatja be a nyolcvanas években, a Tisztáj-galériában E. Szabó Ilona Macskássy József festését elemzi. A Művészet-rovatban Nikólyi István Az Arbat gyermekei című Ribakov-műve szegedi színházi premieréről közöl kritikát. Recenziók olvashatók Esterházy Péter, Ferenczi László, Nádas Péter és Tóth Béla új kötetéről, az Eszmecsere-rovatban pedig Botrányos helyzetbe kerül ismét a Tisztáj? címmel a jelenlegi főszerkesztő, Kaposi Márton vélekedése található. A márciusi Tisztajt Macskássy József festményeinek reprodukciói díszítik.

Kiállítás

Budai Tibor grafikusművész tárlatát Nagy Imre művészettörténész nyitja meg ma, pénteken délután 4-kor a Móra Ferenc Múzeum Képtárában.

Balett-balhé?

Második felvonás, utóhanggal

Tegnap számunkban interjú jelent meg Bokor Rolanddal, a szegedi balett-együttes vezetőjével, akinek augusztusban lejár a szerződése, s most a színház vezetői nem kötöttek vele újat. Igéretünk szerint ezúttal az Imre Zoltán koreográfussal, az együttes művészeti vezetőjével készített beszélgetést közöljük.

— Miért kell elmennie Bokor Rolandnak?

— Azért, mert a színház művészeti irányítói nem tudnak együtt dolgozni vele. Én sem. Azért nem tudunk együtt dolgozni, mert Bokor Roland képtelen az együttműködésre. Végső soron azonban — közös elhatározással és vele is megbeszélve — azért nem kapott új szerződést, mert a balettegyüttes továbbélése ezen múltott.

— Személyes konfliktusai voltak?

— Mindegy, minek nevezük. A lényeg az, hogy Roland, miután együttesvezető lett, maga kért engem, segítsék neki, vállaljam a művészeti tanácsadó feladatát. Amint itt voltam — egyáltalán nem vette figyelembe a szakmai tanácsaimat. Sokáig nem értettem, csak éreztem: neki terhes a jelenlétének a szegedi balettben. Mindazonáltal, én mindenbe beavattam, igyekeztem valóban segíteni. Modern tréningeket csináltam, a táncosoknak tetszett. De Roland azt mondogatta, hogy nem erre van szükség, hanem klasszikus balett kell, mert azt szereti a közönség. Úgy gondolom, ez a felfogás az ő saját, eredeti koncepciójával is ellentétes. Én azért jöttem haza, mert azt hittem: a modern táncszínház a cél, méghozzá — mert nem lehet másként — műhelymunkával. Nincs a világon olyan együttes, amely életképesse válhatna műhelymunka nélkül, amit természetesen szakembernek kell irányítani.

— Végül is: az volt az igazi tét, hogy ha Bokor Roland marad, Imre Zoltán megy?

— Még egyszer mondom, a tét az együttes továbbélése volt. Nemcsak azért, mert tapasztalt szakember által irányított műhelymunka nélkül nem érhető el komoly fejlődés, és — ne tűnjön szerénytelenségnek — ezt a munkát én tudom elvégezni. Bokor Roland nem, mert bár sokféle tehetsége van, ez nem szakmája. Senki nem akarja elvitatni együttműködésük érdemeit. De az

bizonyos, hogy nem azért kellett balettegyüttes Szegeden, hogy önképzőkori előadásokat produkáljon. A két sikeres kamaraest után Roland szinte kioroszakolta a Diótörőt, az kell a közönségnek felkiáltással. Rendben van, a Diótörő valóban népszerű mű, tódulnak rá mindenütt a világon. Szegeden is. Csakhogy mi becsapjuk a közönséget! Ezt a rózsaszín, cukros, igénytelen valamit én nem tudom vállalni, Roland izlésvilágában pedig ez van a csúcson. Én — a 60-as évek gyermekeként — még mindig hiszek abban, hogy nem dolgunk leereszkedni az amúgy is változékony közönségigényhez, folyton kiszolgálni, állandóan idomulni, hanem az a dolgunk, hogy szakmai megalkuvások nélkül, valódi értékekkel tiszteljük meg a nézőket. Ha már Diótörőt adunk, akkor azt professzionista csinálja, a klasszikusokhoz méltó korrektséggel és tisztességgel. De ne csapjuk be a közönséget, se az együttes tagjait, akiknek nem ezt ígértük. A valódi kérdés tehát az volt: a szegedi balett azon az úton menjen, amit Bokor Roland ízlése jelöl ki? A színház művészeti vezetői erre szavaztak nem-mel, s ezért nem kapott Roland új szerződést.

— Ha „együttműködik”, vagyis — ha jól értem Önt — a művészeti kérdésekben a művészre, Imre Zoltánra hagyja a döntéseket, akkor maradhatott volna?

— Miért ne? Újra mondom: se az eddigi munkáját, se más erényét, a szegedi balett eddigi működése során elért eredményekben az ő részét — senki sem vitatja el. Mindazonáltal biztos vagyok benne, hogy menedzselni sem úgy kell, ahogy ő próbálta. Időnként lehetetlen helyzetbe hozta a színház vezetőit; telefonon tárgyalt, aztán kész tények elé állított mindenkit, tekintet nélkül arra, hogy másorterv van, három tagozat, költségvetés — mi egyéb „lényegtelen” dolgok. A valódi menedzser tervszerűen dolgozik.

— Korábban beszélgettek a konfliktusairól?

— Többször. Kértem, kértek a vendég szereplő neves balett-táncosok, a színház-

igazgató, mindenki, hogy vegye figyelembe, amit mondok, végtére 30 éves művészi tapasztalat van mögöttem... Mindhiába.

— Megmarad-e az eredeti koncepció? A nyitottság? Vagy tele lesz a műsor Imre- és Krámer-koreográfiákkal?

— Ezt a feltételezést ismerem — és nem értem. Eddig is művészeti vezető voltam, mégsem én csináltam minden koreográfiát. Jós nem vagyok, de az a szándékom, hogy megpróbáljam Krámer Györggyel közösen az eredeti elképzeléseket megvalósítani; az együttes továbbra is nyitott marad, vendégkoreográfusokkal dolgozunk, mert azt ígértük a táncosoknak, hogy más mesterekkel is találkozhatnak, és mert így találok helyesnek. Engem a hatalom nem érdekelt; művészeti vezetést vállaltam, tehát szükség van az együttes élén valakire, aki koordinál, menedzsel és a többi... Ha ez a vezető nem lehet Bokor Roland, mert más a gyakorlata és az ízlése, mint amit a színház vezetői igényelnek — akkor ezt a posztot mással kell betölteni. Ha mi sem leszünk jók, Krámerrel, akkor nekünk is el kell innen mennünk. Az a cél, hogy az együttes megerősödjön; és akkor igazgatók jöhetnek-mehetnek, a szegedi balett életképes maradjon!

A közönség érdeke talán az, hogy Szegeden jó színház legyen. Színvonalas opera-, próza- és baletteleadásokat szeretnénk. Következésképpen azok a színházi konfliktusok érdekelnek bennünket, amelyeknek hatása lehet az előadások színvonalára. Személyes megítésem szerint nem ezek közé tartozik, hogy Bokor Rolandot „megfenyegette” valaki azzal, hogy ne merjen „a sajátához fordulni” — miként ezt a Magyar Hírlap keddi számában olvashatni. Bár szerintem sem szép dolog, s mostanában nem is okos ilyesmit mondani, ám ha mondták — akkor mi van? Nekem legálább nem tűnt úgy, hogy Bokor Roland ettől vagy mástól — veszélyhelyzetben érezte magát. Mint tegnap a hasábkövek látszott: egész nyugodtan nyilatkozott. Igaz, szövege nem, hogy „magánemberként”. De hát, kinek van mostanában arra ideje, hogy a mások énjét számlálgassa?

Sulyok Erzsébet

Zenei naptár

Bartók és Wagner

Rendkívül vonzó programot kínál a szegedi szimfonikusok színházban tartott hangversenye. Bartók és Wagner! Mindketten olyan üstökösök a zenei kozmosznak, akiknek kápráztató ragyogása lázba hozta a kort. Wagner hatása Európaszerte áttűt. Az operairodalomban hasonlíthatatlanul egyszerű, egyedit, zseniálisat alkotott. Mélyen filozofikus, de egyúttal költői, ellentmondásos és felkavaróan subjektív. A drámai koncepciót grandiózus zenei építkezéssel valósítja meg, s zenekarának hangzásvilága a múlt századi zene egyik legeredetibb vívmánya. Az orkeszterrel szemben támasztott hangszeres-technikai követelménye is fölülmúl minden addigit. Ez is egyik oka, hogy ritkán hallunk Wagner koncertpódiumainkon.

Így kettős az öröm, egyrészt, hogy a szegedi főzeneigazgató, Oberfrank Géza színpadot ad — már nem először — Wagner pompás zenei világának, másrészt tisztelnivaló a megalkuvásmertesség, amellyel muzsikusaiból a feladat nagyságához felnővést kizsugárálja. Wagnerrel a Trisztán és Izolda előjátékát és Izolda szerelmi halálát hallottuk, ez utóbbit Misura Zsuzsa operaeenkesnő hangulatérzékeny közreműködésével, valamint a Tannhäuser-nyitányt, mely a koncert legjobb interpretációja volt. Oberfrank erőteljes biztonsággal kormányozta a dús érzelmi áradású wagneri muzsikát. Határozottan elkötelezett a nagy felszíni formák meggyőző és színes ábrázolására törekedett. S habár a vonósok „flitter-szerű” csillogása, azaz a

dallamot virtuoz módon körüldíszítő zenei szövet megmintázása nem volt mindig elég kimunkált, könnyen felleltük, mert kárpótolt a biztos kézzel feldobott dús zenekari színek ragyogása, s a különböző karakterű, nagy ívű dallamok plasztikus, verbó megformálása. A Trisztán és Izolda előjátékban is sikerült a dirigensnek a költői tartalmat hiven visszatükrözni. Az érzelmi töltést a pontos dinamikai felépítéssel kifejezően éreztette.

Oberfrank a romantika világában biztonságosan mozog, s még inkább otthonos a XX. század zenéjében. Bartók a Zene húros-hangszerekre, ütőkre és celestára című kompozícióját 1936-ban a Bázei Kamarazenekar 10 éves fennállásának jubileumára írta, melyet azután 1937-ben a kitűnő Paul Sacher vezényletűn mutatott be. Valóban nagy falat a szegedi szimfonikusok számára. Igen szerencsés volt a bölcs koo-perálás a Weiner Kamarazenekarral (művészeti vezető: Weninger Richard), hiszen a technikai apparátus nagy méretei is indokoltá tették ezt. A kettős vonós-zenekar ütőhangszerekkel, xilofonnal, celestával, zongorával és hárfával kiegészülve remek, meglepő színhatásokra képes. Oberfrank számára tisztá, világos képzetű zene a kompozíció. Józan belátással nem törekedett többre a korrekt, stilusos előadás megvalósításánál. Ez esetben ez sem kevés. Hiszen, ha a II. tétel szilaj lendületű Allegrojának vagy a IV. tétel Allegro mólto tempójának megfontoltabb, azaz valamivel

mérsékeltébb sebességű megszólaltatása tette biztonságossá az előadást, helyes, ha nem reszkíroznak a virtuozitás kedvéért. A rendkívül nehéz zenekari anyag gondtalan könnyedségű, sava-borsa benne előadását ilyen esetben természetesen nem várhatjuk el. Az első tétel (Andante tranquillo) csodálatos meditatív, filozofikus jellegét viszont annál szebben sikerült kibontani. A zenekar intonációs biztonsága is megfelelő volt, s az emelkedett komolyságú hangulatot, valamint a III. tétel (Adagio) sejtelmes természetpoézisének megragadó ábrázolását egyaránt sikerrel valósították meg.

Berényi Bogáta

Alvadó véradás

Végletekre, ellentmondásokra hajlamos nemzeti lelki karakterünkre oly jellemző példa: világlélek vagyunk az öngyilkosságban és a véradásban. Míg az első személyiségünk leértékelésének végjátéka, addig az utóbbi az egészség és jó-tett okozta melegegettségből táplálkozó önértékelés mutatója. Eddig a világon a legjobb között tartottak számom bennünket, a véradók számát tekintve. A jelek szerint azonban mostanság nem adjuk oly könnyen a vérünket sem. Az apátia egyik jeleként értelmezni ezt a tény nem biztos, hogy túlzott dramatizálás, hiszen ez a fajta elfordulás is modelleltékünk tekintendő. Persze rándíthatunk egyet a vállunkon, ki foglalkozik a fordulós napokban a lát-

szólag mellékvágánynak tekintendő úttal. Csakhogy nagy horderejű problémák — amik mostanság foglalkoztatják az embereket — pillanatokról parányira zsugorodnak, ha mi magunk kerülünk közvetlen életveszélybe, ha magunknak, vagy családtagunknak élete függ a másik ember adott vérértől.

Így hát szólni kell — még idejekorán, egy visszacsúszó kezdő folyamat elején — a csökkendő véradásról.

Már az elmúlt évben észlelhető volt, hogy mind kevesebben vállalkoznak a nemese cselekedetre. A véradás visszacsúszása átlagosan 40 százalékos. Vannak intézmények, ahol a korábban megszokott 200-250 véradó helyett 50-60-an jelentkeznek a véradáson. Ez év januárjában 450-nel, februárban

100-al volt kevesebb a véradók száma, a tavalyi év első két hónapjához képest. Ugyanakkor a vér iránti igény nő. Az egyre gyakoribb balesetek és a műtétek számának gyarapodása okán. Tavaly 250 szív, 150 nyáger, 200 tüdő, 80 nyelőcső, 50 májműtétet és 46 veseátültetést hajtottak végre. Az 1988-ban Szegeden levett 8200 liter vér zömét a nagy operációk emésztették fel. A többi a szintén nélkülözhetetlen vérkészítményekhez

hez használták fel. Az elfordulásra nyilván minden visszavonuló véradónak saját oka és magyarázata van. A személyes okok hátterében — nyilván tudat alatt — ott munkál a mindennapok bizonytalanságából fakadó szorongás, türelmetlenség és vagy apátia, közöny. No és még egy

fontos eltántorító erő. A munkaidőalap védelmére hivatkozva egyetlen tollvonással ki lehet zárni az üzemből a véradást, amitől persze korántsem bizonyos, hogy szervezettebb lesz a termelés és világszínvonalúvá minősül a termék. Mérlegre kellene tenni, mennyi hasznot hajt — a véradásra szánt idő alatt a vért adó, és mennyi veszteséget okoz a munkából való távolmaradás. Gyanítom, hogy ha adott vérvétel egy másik ember életben maradását segíti, mindennél nagyobb értéket ad e társadalomnak.

A tartalék vér tehát mindennap kell. Ha az ellátás a hiány miatt nem folyamatos, akkor életveszélyes helyzetek lesznek menthetetlenné.

K. K.